

Projekt Differentieret vedligeholdelse af kirkebygninger

Referat af følgegruppemøde den 15. marts 2023 i Nationalmuseets festsal

Deltagerliste vedlagt.

Indledning v. biskop Marianne Gaarden

Ved det første følgegruppemøde i juni 2021 var der mange holdninger i spil, men én ting var alle dog enige om: at udgifterne til vedligeholdelse af kirkebygninger igennem flere år har været stigende. På mødet drøftede og godkendte følgegruppen et kommissorium for arbejdet med en model til på en transparent måde at prioritere ressourcerne til differentieret vedligeholdelse af kirkerne. På den baggrund gik arbejdet i gang under ledelse af en styregruppe og med en projektleder ansat på FUV.

På mødet den 15. marts præsenteres modellen, der igennem det toårige pilotprojekt løbende har udviklet sig efter afprøvninger og i dialog med involverede aktører i fem forsøgsprovstier. Og som ved ethvert godt pilotprojekt, så er der ikke kun blevet udviklet den model, som kommissoriet foreskrev, men peget på yderligere forbedringsforslag. Modellen skal således i de næste måneder styrkes med et skema el.lign. til vedligeholdelsesplaner, som udspringer af læringen af projektet (og drøftelser i styregruppen).

Dertil kommer, at projektet også har indkredset en problematik, som vi ikke kan løse inden for dette projekts rammer. Nemlig den udfordring at de tyndest befolkede områder med den dårligste økonomi ofte er de områder med flest middelalderkirker klassificeret som højest kulturarvsværdi – alene af den grund, at datidens økonomi og mennesker var koncentreret på landet. Så ved afslutningen af nærværende projekt, peger nogle af konklusionerne på et nyt projekt, der søger at finde konkrete løsninger på denne udfordring.

Præsentation af metoden, v. projektleder Maj Dalsgaard (se vedlagte slides):

Maj præsenterede først projektets organisering, med de deltagende provstier mv. og dernæst projektets status i en tidslinje. Efter projektets oprindelige slutdato den 30. april 2023 bruges de sidste projektmidler på at arbejde med vedligeholdelsesplaner, som skal indgå i den færdige model. Dernæst præsenterede Maj formålet med projektet, som det fremgår af kommissoriet, samt projektets afgrænsning (ikke kirkegårde og øvrige bygninger).

Den endelige model forholder sig til kulturarv vs. brugen af kirken. Fagekspertter (konsulenter fra Nationalmuseet og de Kongelige Bygningsinspektører) har vurderet den kulturhistoriske parameter i kategorier. Det er nødvendigt med supplerende beskrivelser af enkeltelementer, da hele kirken (og inventaret) ikke nødvendigvis falder ind under samme kategori. Kirkelivet og den konkrete brug er vurderet af menighedsrådene, efter inspiration fra en model fra Linköping Stift i Sverige.

Indplaceringen i modellen følges af en strategi for vedligeholdelsesgrad og ændringsfrihed. Selv en lav vedligeholdelsesgrad fordrer, at man følger nogle retningslinjer for vedligeholdet, så der fortsat tages hånd om kulturarven.

Efter præsentation af den udarbejdede model gav Maj et tilbageblik på den oprindelige model, ederkoppespindet, som blev præsenteret på første følgegruppemøde. Fordelen ved den model var den høje nuanceringsgrad - og det var også ulempen ved modellen; den er svært anvendelig. Erfaringer fra udlandet og fra projektførløbet viser, at det i sidste ende altid kommer ned til, hvordan kirken bliver brugt og hvilken kulturarvsværdi den har. Deraf modellen i sin nye form.

Dernæst talte Maj om de fem afholdte workshops, hvem deltagerne var og hvilke øvelser, der blev gennemført. Typisk deltog 30-50 personer, med stort engagement. Maj oplevede på møderne, at kirkelivet ofte fordeles "solidarisk" i flersognspastorater, dvs. der er gudstjenester mm. på skift i næsten alle kirker. Det betyder, at der selv i tyndt befolkede områder er hyppig eller som minimum jævnlig brug af alle kirkerne.

Processen har ført til, at der mangler en model/skema til en langsigtet vedligeholdelsesplan (til den mellemlange bane). Det vil give mulighed for prioritering og planlægning over de næste 10-20 år. Det kan også betyde, at man ændrer praksis ved nuværende overvedligehold, som nogle gange sker af æstetiske grunde (men det kræver tilvænning af praksis og meninger). Arbejdet med dette sker over de næste måneder.

Inden da afholder Maj to webinarer, hhv. den 18. og 19. april 2023, for menighedsråd, provstier, bygningskyndige og øvrigt interesserede. Her vil modellen og brugen af den blive præsenteret. Lokalt kan man allerede da bruge modellen til at lave en langsigtet strategi, blot man inddrager en bygningskyndig. Hvis man vil prioritere det, kan fageksperter screene og kategorisere og dermed sikre en egentlig, langsigtet vedligeholdelsesplan for den enkelte kirke. – Husk dog, at det er i det kirkelige system, at beslutningskompetencen ligger.

Efter Majs præsentation blev der samlet en række pointer op i plenum:

- Modellen ses at give størst mening i storpastorater eller samlet i provstier, hvor det er nødvendigt at prioritere mellem flere kirker.
- Modellen tillader, at man bruger penge på selv de mindst brugte kirker, hvis det nu er dem, der har størst kulturarvsværdi. I de tilfælde skal man lægge en plan for eventuel overgang til dvale, uden at kirken tager skade.
- Modellens hensigt er ikke pragmatiske løsninger, men alternative løsninger efter nærmere undersøgelse.
- Der er (fortsat) behov for faglig vurdering inden kirken overgår til et minimumsvedligehold.
- Det vil være nyttigt med et fælles værktøj/skema til provstesyn o.l., idet der opleves en svingende kvalitet i det arbejde. – Det tænkes med ind i det videre arbejde.
- Det kan være svært for menighedsrådene at gennemskue, hvem der har hvilke roller; det skal også indtænkes i det videre arbejde. Og provstiets bygningskyndige skal klædes bedre på til arbejdet.
- Nogle menighedsråd vil gerne overdrage bygningsansvaret til provstiet, men for andre kan det betyde tab af ejerskab og engagement. Det blev foreslået at gøre det til en frivillig ordning (mulighed fremfor krav), eller en mellemløsning hvor det "almindelige" vedligehold ligger hos menighedsrådet og de store opgaver i provstiet.

Præsentation af Nationalmuseets screeningsproces, v. Morten Andersen (se slides):

Morten redegjorde for screeningsprocessen, der løb fra maj til november 2022. Lolland Østre Provsti var testprovsti, med gode og mindre gode erfaringer. Screeningen blev tilrettet et par gange i forløbet. Først indeholdt modellen tre kategoriseringer; den blev i løbet af screeningsperioden udvidet til seks kategorier.

Forud for screeningen var der skrivebordsarbejde (Danmarks Kirker og provstesynsrapporter) og dernæst fysisk besøg. Arbejdet blev lavet sammen med konsulenter fra De Kongelige Bygningsinspektører.

Der er både kvalitative og kvantitative bevaringsværdier (fx femtårnet kirke). Og kulturarvsværdi er en dynamisk størrelse idet vi ændrer smag og praksis – også hos Nationalmuseet. Selv

stolerækker går hen og får historisk værdi. Husk derfor, at rapporter er et øjebliksbillede. Det leder hen til langsigtede vedligeholdelsesplaner og strategier.

Projektets øvrige konklusioner, v. Maj Dalsgaard:

Metoden kan hjælpe med at skabe overblik i pastorater og provstier samt skabe retning for prioritering. Modellen giver en forståelse af brugen af kirken samt et fælles sprog for samtalen om vedligeholdelse.

Metoden kan derimod *ikke* afhjælpe de strukturelle og økonomiske udfordringer i tidligere rige, men nu tyndtbefolkede områder, hvor der er en overflod af særlig vigtig kulturarv.

Projektet har bevirket en styrket dialog med Nationalmuseet og De Kongelige Bygningsinspektører. Det er med til at nedbryde fordomme. Fremadrettet skal menighedsråd informeres bedre og inddrages mere i screeningsprocessen. Projektøkonomien har ikke levnet mulighed for grundige snakke med lokale repræsentanter ved de udførte screeninger – men det bør man afsætte tid og penge til fremadrettet.

De særlige bygningskyndige skal uddannes bedre og erfaringsudveksle sammen (fx grundkursus plus fagligt forum).

Der ses fire fremadrettede tematikker (uddybet i vedlagte slides fra Maj):

1. Demografi
2. Ressourcer (penge og mennesker)
3. Tilpasning af bygningsmassen
4. Salg, fredning og anvendelse

Paneldebat, faciliteret af Maj Dalsgaard:

Deltagere:

Morten Andersen (MA), museumsinspektør/kirkekonsulent

Stig Andersen (SA), arkitekt/Kongelig Bygningsinspektør

Susanne Møller (SM), menigheds- og stiftsrådsformand

Mette Moesgaard Jørgensen (MMJ), provst

Marianne Gaarden (MG), biskop

Indledningsvist spurgte Maj alle paneldeltagerne, hvad de ser som den største udfordring nu og i fremtiden:

SM: Dels få medlemmer i et lille sogn, vi har fire kirker til 800 mennesker. Både økonomisk og ressourcemæssigt er det vanskeligt. Vi savner en 10-15-årig plan, vi kan læne os op ad. Det er også vigtigt at holde dialogen i gang.

MMJ: Er enig med SM; de økonomiske og menneskelige ressourcer bindes, og kan vi fortsat finde dem? Vi skal *være* kirke og ikke bare *have* kirke.

MG: Folkekirkens styrke er også dens udfordring; det velordnede anarki. Det giver stort lokalt engagement, men også en tung beslutningsproces. Dette projekt hjælper med at indkredse en problematik, så der sættes lys på en løsning.

SA: Det handler nærmere om forkert vedligehold fremfor overvedligehold. Menighedsrådene spørger måske den lokale tømrer eller arkitekt, som ikke har fagligt kendskab til kirken. De billige løsninger koster ofte mere til sidst. Hav også fokus på bæredygtighed; ting skal holde, så man ikke skal bruge flere ressourcer. Vi skal differentiere klogt, dvs. hvad kan vi undlade at vedligeholde.

MA: På Nationalmuseet ser man en stor spændvidde i formåen - og det er galt, når der er tale om fælles, national kulturarv.

Maj til SA: Hvad gør man ved et hul i taget på en nyere kirke, hvor man mangler penge til den langsigtede løsning? Skal man nedprioritere andre kirker?

SA: Vi skal kigge på udligningsordningen, da mange kirker med stor bevaringsværdi ligger i lavindkomstområder. Pengene skal flyttes til, hvor behovet er.

Maj: Men er det rimeligt, at 86 mennesker i et landsogn skal have en kirke, som tusindvis af mennesker i fx Gentofte skal betale til? Ja, det mener SA faktisk, grundet den nationale kulturarv. Der er en solidarisk udfordring mellem stifterne.

MMJ er enig: Vi har 16.500 medlemmer til 33 kirker. Vi nyder godt af udligningen, men det er ikke nok. Vi har brug for flere penge.

Maj: Hvordan hjælper vi bedst MR med at træffe de rette valg og løsninger?

SA: Det handler om rådgivning. Når der er tale om råd og vejledning inden, i fælles dialog, forstår menighedsrådene det godt. Men når de ansøger om en Silvan-dør og får nej uden rådgivning, forstår de det ikke og bliver utilfredse.

Maj til SM: Ser du en slagside ved at flytte kompetencen til provstiet?

SA: Ja, nogle vil miste ejerskab og medbestemmelse. De bygningskyndige skal under alle omstændigheder blive bedre til rådgivning, da De Kongelige Bygningsinspektører og Nationalmuseet ikke har tid til alle sager.

MG: Danskerne vil bevare kirkerne - og nogle mennesker har det indtryk, at staten sørger for det. Så der er ikke en almen forståelse af det fælles problem. Hvis der ikke er penge nok, må vi lade nogle kirker forfalde - hvis vi ikke kan finde en anden løsning. For det handler ikke kun om penge, men også om mennesker.

MA: Ja, der mangler hænder i de tyndt befolkede områder. Der kan provstiet med fordel træde til. Men det skal overvejes hvordan, da der er forskellige løsninger - og kompetencer - i provstierne.

Afsluttende spørgsmål fra Maj til hele panelet: Ser I lavthængende frugter?

MMJ: At opkvalificere de lokale bygningskyndige og så turde tage snakken på baggrund af screeningen.

MG: Nej, der er ingen lette og hurtige løsninger. Der findes ikke en one-size-fits-all, og det er heller ikke en løsning at overdrage kirkerne til staten.

SA: Hold bygningen tæt, så får du ikke råd og svamp. Vær professionel omkring kirkesyn (nogle vil hellere drikke kaffe end kravle oppe på loftet). Ensret synsprocessen, så man sikrer, at man når omkring nogle centrale elementer.

MA: Dialog er vigtig, tag den inden der bliver tale om store problemer.

SM: Lav nyt skema til synsforretning, en tjekliste (som SA foreslår).

Fælles opsamling i plenum:

Johannes Kristensen: Vi er ude over nice to have, og har ikke råd til need to have. Lolland Østre Provsti har lånt 25 mio. kr. og har ikke råd til fortsat at låne. Så må døren vente, da vi ikke køber Silvanvarer.

Henrik Bundgaard: Kirkerne er ofte det sidste samlingssted tilbage, så hvorfor ikke inddrage lokalbefolkningen? Når der ikke er flere penge, må vi skaffe flere medlemmer. Henrik foreslår en ny

medlemsform, for dem der ikke vil være medlem af en trosorganisation, men godt vil betale til kirkerne.

Maj Dalsgaard: Anfører at det er uambitiøst at lukke/låse kirker, da vi skal bruge og se vores kulturarv.

Susan Aaen: Vi mangler snart penge på kirkegårdene (om ca. 10 år), det vil også få betydning for brygningerne.

Hans Henrik Nielsen: Ser frem til at få dette udbredt til menighedsråd og provstier og at få samlet penge i puljer. Brug penge på rådgivning. Kirkegårdene har samme problem; det ser han frem til bliver adresseret også.

Grete Bækgaard: Minder os om det kinesiske ordsprog "Hvis vi ikke ændrer retning, ender vi der, hvor vi er på vej hen".

Lise Hindsholm: Det at den kulturhistoriske værdi er overladt til eksperter, ser hun som en udfordring ift. menighedsrådenes ejerskab. Inddrag befolkningen i potentiel brug og dermed værdi.

Morten Andersen: Synes det er ærgerligt, når man fra lokal side ikke anerkender/respekterer eksperter vurdering. Lokalbefolkningen forholder sig nærmere til æstetik, følelser og brug.

Stig Andersen: Det er jo sådan set menighedsrådene, der beslutter, hvad de vil prioritere. Provstiet frigiver pengeoverførsler og stiftet tillader det, efter ekspertudtalelser. Det er faktisk et fint system. Så det er ikke det, der skal ændres, men pengenes fordeling.

Afslutning v. Marianne Gaarden:

Tak til Maj for facilitering gennem hele mødet.

Det er fantastisk, at vi er nået så langt som nu, med fælles dialog og forståelse. Det skal vi fortsætte, også i et nyt projekt. Marianne håber, at alle deltagere i dag vil være ambassadører for projektet og modellen.

Tak for i dag!

/ref. Lene M. Krabbesmark